

Верховний
Суд

Актуальна практика Касаційного цивільного суду

Василь Крат,
суддя Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент

14 листопада 2025 року

Який початок перебігу позовної давності за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину **!?**

[Постанова ВП ВС від 16.04.2025 у справі № 924/971/23](#)

Для визначення початку перебігу позовної давності за вимогою про застосування наслідків нікчемного правочину, яка пред`явлена заінтересованою особою (не стороною нікчемного правочину), належить застосовувати частину першу статті 261 ЦК України. Початок перебігу позовної давності в такому випадку починається з наступного дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Про нікчемність правочину політичної партії, що порушує публічний порядок

Постанова ВП ВС від 16.04.2025 у справі № 924/971/23

146. Для цінностей, які охоплюються категорією публічного порядку, також характерна більша стабільність. Як правило, відсутня соціальна дискусія стосовно зміни цих цінностей, а держава без ініціювання такої дискусії не може навіть законом втрутитись у них. Кожен член суспільства як колективний носій цих засадничих цінностей, що становлять публічний порядок, усвідомлює їх значення. Очевидність цих цінностей для кожного члена суспільства обумовлює те, що правочин, який їх порушує, є нікчемним, тобто будь-яка особа може дійти висновку про його недійсність без потреби у рішенні суду, яким би той визнавав його недійсним, зважуючи приватний і публічний інтереси.

147. До таких цінностей безумовно належать суверенітет, територіальна цілісність і конституційний лад держави, безпека життя і здоров'я населення, основоположні права і свободи людини.

182. Спірний договір дарування укладений 05.08.2014, тобто вже після відкриття провадження у справі № 826/9751/14 та після настання обставин (здійснення політичною партією забороненої діяльності), які стали підставою для порушення питання про заборону КПУ.

183. Укладаючи спірний договір, КПУ знала про звернення Мін'юсту з позовом про заборону діяльності КПУ та усвідомлювала наслідки можливого задоволення адміністративного позову (втрата контролю над майном та іншими активами партії). Внаслідок вчинення правочину відбулося відчуження майна, призначеного для здійснення статутної діяльності політичної партії, всупереч закону, з умислом на укладення правочину з протиправною метою.

184. Виходячи з обставин справи, сторони спірного договору дарування усвідомлювали протиправність вчинення такого правочину і суперечність його мети публічному порядку (публічно-правовим відносинам, які визначають основи суспільного ладу держави) та свідомо допускали настання протиправних наслідків.

Трохи про фrawdаторний правочин передбачений у ст. 9 Закону України «Про виконавче провадження»

[Постанова КЦС від 21.05.2025 в справі № 725/2625/23](#)

Конкурсне оспорювання фrawdаторних правочинів має досить детальне регулювання в сфері неплатоспроможності (зокрема, стаття 42 Кодексу України з процедур банкрутства).

!!Натомість позаконкурсне оспорювання фrawdаторних правочинів унормоване у виконавчому провадженні (стаття 9 Закону України «Про виконавче провадження»).

Для кваліфікації правочину як фrawdаторного на підставі статті 9 Закону України «Про виконавче провадження» необхідно встановити, що: (1) боржник внесений до Єдиного реєстру боржників; (2) на майно такого боржника накладений арешт; (3) правочин призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна.

Законодавець в статті 9 Закону України «Про виконавче провадження» не визначає переліку правочинів, які можуть бути кваліфіковані як фrawdаторні. В статті 9 Закону України «Про виконавче провадження» міститься критерій, який має враховуватися при кваліфікації того чи іншого правочину як фrawdаторного на підставі цієї норми. Таким критерієм є те, що відповідний правочин зумовив неможливість задовольнити вимоги стягувача за рахунок певного майна. Тому на підставі статті 9 Закону України «Про виконавче провадження» можлива кваліфікація як фrawdаторного і договору про задоволення вимог іпотекодержателя, якщо він призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна.

Чи потрібно залучати до участі в справі про стягнення грошової компенсації моральної шкоди Верховну Раду України та/або Державну податкову службу України ?

Постанова КЦС ВС від 21.05.2025 у справі № 235/3143/24

🔥 Проявом розумності є те, що у ЦК України, як основному регуляторі цивільних відносин, визначення розміру грошової компенсації моральної шкоди не пов'язується з вирішенням питання про розмір податків, зборів чи інших обов'язкових платежів. Очевидно, що для контролю сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів в публічному праві існують відповідні механізми, які зовсім не пов'язані із визначенням розміру грошової компенсації моральної шкоди.

❗ Цивільний суд за позовом про стягнення грошової компенсації моральної шкоди відповідно до статті 23 ЦК України вирішує цивільний спір, а не визначає, розмір та порядок сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів.

🚫 Можливість вирішення цивільного позову про стягнення грошової компенсації моральної шкоди не потребує залучення до участі у такій справі Верховної Ради України та/або Державної податкової служби України.

📌 Правовідносини з нарахування, утримання та перерахування податків, зборів чи інших обов'язкових платежів знаходяться у площині публічних (податкових) відносин, а тому суд при вирішенні позову про стягнення грошової компенсації моральної шкоди відповідно до статті 23 ЦК України не вирішує питання про податки, збори чи інші обов'язкові платежі. У статті 265 ЦПК України немає імперативної вказівки на необхідність додаткової деталізації у рішенні суду грошової компенсації моральної шкоди із розміром сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів.

Чи включається до складу спадщини обов'язок відшкодувати витрати на поховання спадкодавця?

Постанова КЦС ВС від 28.05.2025 у справі № 331/727/24

Спадкоємці зобов'язані відшкодувати розумні витрати, які були зроблені одним із них або іншою особою на утримання, догляд, лікування та поховання спадкодавця (частина перша статті 1232 ЦК України).

Верховний Суд звертає увагу на те, що обов'язок відшкодувати витрати на поховання спадкодавця не є елементом складу спадщини, тому при його виконанні не застосовується положення статей 1281, 1282 ЦК України, що визначення пред'явлення кредитором свої вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину та обов'язок спадкоємців задовольнити вимоги кредитора.

Тобто здійснення оплати поховання спадкодавця спадкоємцем породжує недоговірне зобов'язальне правовідношення, в якому кредитором виступає особа, котра понесла відповідні витрати, боржником - спадкоємець, який прийняв спадщину.

Коли має місце «конкуренція» заповітів?

Постанова КЦС ВС від 21.05.2025 у справі № 947/26793/21

 При складенні заповідачем декількох заповітів може мати місце їх «конкуренція», оскільки необхідно з'ясувати, який саме заповіт (заповіти) визначає (визначають) спадкоємця (спадкоємців) і/або спадкове майно.

 Аналіз частини другої та третьої статті 1254 ЦК України дозволяє констатувати, що законодавець для випадку, коли заповідачем складено декілька заповітів, передбачив правила, що повинні враховуватися для того, щоб визначити який саме заповіт (заповіти) визначає (визначають) спадкоємця (спадкоємців) і/або спадкове майно. Такі правила полягають в тому, що:

1 по-перше, внаслідок складення нового заповіту відбувається втрата чинності попереднім заповітом. Тобто, якщо новий заповіт повністю суперечить попередньому заповіту, то новий заповіт скасовує попередній заповіт і визначення спадкоємця (спадкоємців) і/або спадкового майна відбувається на підставі останнього заповіту;

2 по-друге, внаслідок складення нового заповіту відбувається часткова втрата чинності попереднім заповітом. Тобто, якщо новий заповіт частково суперечить попередньому заповіту, то новий заповіт тільки частково скасовує попередній заповіт і визначення спадкоємця (спадкоємців) і/або спадкового майна відбувається на підставі двох заповітів.

 Тлумачення частини третьої статті 1254 ЦК України свідчить, що складення нового заповіту, яким зменшено обсяг спадкової маси, порівняно з попереднім, але не змінено спадкодавця, скасовує попередній заповіт у відповідній частині, оскільки спадкодавець визначив спадкоємця тільки щодо частини спадщини (див., зокрема постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 26 червня 2019 року у справі № 369/3186/17 (провадження № 61-42486св18)).

Трохи про визнання права оренди відсутнім

Постанова ОП КЦС ВС від 02.06.2025 у справі № 144/1440/22

- 1 предметом її розгляду вже було питання про спосіб захисту прав орендодавця, який вважає, що зареєстроване право оренди відсутнє.
- 2 Об'єднана палата акцентувала увагу на тому, що: «такий спосіб захисту як визнання права може застосовуватися для захисту (невизнання чи оспорювання) різноманітних приватних прав (зобов'язальних, речових, виключних, спадкових, права на частку в спільній частковій власності і т. д.). По своїй суті такий спосіб захисту як визнання права охоплює собою і визнання права відсутнім. Належним способом захисту прав орендодавця, який вважає, що зареєстроване право оренди відсутнє, є його вимога до особи, за якою зареєстроване право оренди, про визнання відсутнім права оренди. Судове рішення про задоволення такої вимоги є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей про припинення права оренди відповідача» (див. постанову Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 19 лютого 2024 року у справі № 567/3/22).
- 3 предметом розгляду Великої Палати Верховного Суду були питання про те, чи є належним способом захисту прав орендодавця, який не підписував договір (додаткову угоду), вимога про скасування державної реєстрації права оренди. У справі 513/879/19 (провадження № 14-49цс22) орендодавець просив визнати протиправним і скасувати рішення про державну реєстрацію права оренди (пункт 54). Велика Палата Верховного Суду погодилася із висновками судів про відмову у задоволенні цієї позовної вимоги з мотивів обрання орендодавцем належного способу захисту порушеного права (пункт 55).
- 4 висновки об'єднаної палати касаційного суду мають перевагу над висновками палати чи колегії суддів цього суду, а висновки Великої Палати Верховного Суду - над висновками об'єднаної палати, палати та колегії суддів касаційного суду.
- 5 як Велика Палата Верховного Суду, так і Об'єднана палата послідовно дотримуються підходу, що належним способом захисту прав орендодавця, який не підписував договір (додаткову угоду), є його вимога до особи, за якою зареєстроване право оренди, про визнання відсутнім права оренди. При цьому судове рішення про визнання відсутнім права оренди є підставою для державної реєстрації припинення права оренди. Будь-яке інше судове рішення (про скасування державної реєстрації права оренди, про зобов'язання повернути земельну ділянку) за змістом пункту 9 частини першої статті 27 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не є підставою для державної реєстрації припинення права оренди.

Чи потрібно особі, вказаній у розпорядженні банку (фінансовій установі), прийняти спадщину, щоб успадкувати право на вклад **!?**

Постанова ОП КЦС ВС від 02.06.2025 у справі № 201/14368/15-ц

 Особа, яка вказана у розпорядженні банку (фінансовій установі), є спадкоємцем вкладу і має можливість на власний розсуд прийняти спадщину (право на вклад) або відмовитися від її прийняття чи не прийняти.

!!Якщо особа, вказана у розпорядженні банку (фінансовій установі), не прийняла спадщину або відмовилася від її прийняття, то спадкування права на вклад здійснюється спадкоємцем (спадкоємцями) за заповітом чи/та законом, який прийняв спадщину. Сама по собі вказівка особи у заповідальному розпорядженні банку (фінансовій установі) не свідчить про прийняття такою особою спадщини.

 За викладених обставин Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважає за необхідне відступити від висновків, викладених у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 25 вересня 2019 року у справі № 201/14367/15-ц (провадження № 61-11625св19).

Який початок перебігу позовної давності за вимогою сторони правочину (її правонаступника) про застосування будь-яких наслідків недійсності нікчемного правочину!?

Постанова ОП КЦС ВС від 02.06.2025 у справі № 201/2056/22

✓ 108. Для визначення початку перебігу позовної давності за вимогою про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину (зокрема, абзац 1 частини першої статті 216 ЦК України, пункт 1 частини третьої статті 1212 ЦК України), яка пред`явлена стороною (її правонаступниками), належить застосовувати частину третю статті 261 ЦК України. Перебіг позовної давності за вимогою про застосування наслідків нікчемного правочину, яка пред`явлена стороною (її правонаступниками) такого правочину, пов`язується саме з початком виконання нікчемного правочину (першої дії), незалежно від того, чи було такий нікчемний правочин виконано повністю і яка зі сторін здійснила виконання. Початок перебігу позовної давності стосується будь-яких наслідків нікчемного правочину.

✂ 111. З урахуванням неведеної у цій постанові судової практики Верховного Суду щодо застосування положень частини першої статті 216, частин першої та третьої статті 261, пункту 1 частини третьої статті 1212 ЦК України у спірних правовідносинах та правових висновків, висловлених у цій постанові, слід відступити від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 31 травня 2023 року у справі № 464/1961/20 (провадження № 61-9031св22)) щодо обрахунку початку відліку позовної давності.

Чи є в ЦК України переважне право викупу!?

Постанова ОП КЦС ВС від 02.06.2025 у справі № 192/553/21

⚠ Умовами задоволення позову наймача про переведення на нього прав та обов'язків покупця за договором купівлі-продажу майна, є такі факти: наймач належним чином виконував свої обов'язки за договором найму; власник (наймодавець) продав майно іншій особі з порушенням переважного права наймача на купівлю цього майна; наймач вніс на депозитний рахунок суду грошову суму, яку за договором повинен сплатити покупець, що є гарантією отримання коштів за таким договором для продавця.

💠 Якщо переведення прав та обов'язків покупця за договором купівлі-продажу не може бути застосоване, наймач (орендар) може вимагати відшкодування збитків від особи (осіб), яка (які) порушила його переважне право на купівлю речі, яка передана в найм. При цьому інші способи захисту (зокрема, визнання права власності, визнання договору недійсним) є неналежними.

✍ Передаючи справу на розгляд об'єднаної палати, колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду вважала, що є підстави для відступу від зазначених правових висновків з огляду на те, що для захисту переважного права наймача (орендаря), який належним чином виконує свої обов'язки відповідно до умов договору та закону, у разі продажу речі, переданої у найм (оренду), належним способом захисту є переведення на наймача (орендаря) прав та обов'язків покупця за договором купівлі-продажу. Такий спосіб захисту може бути застосований лише за договором купівлі-продажу з розстроченням (відстроченням) платежу, в яких зобов'язання, які виникли на підставі договору купівлі-продажу, не припинилися належним виконанням або з інших підстав.

🔍 Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважає, що застосування такого способу захисту, як переведення прав та обов'язків покупця тільки у випадку укладення договору купівлі-продажу з розстроченням (відстроченням) платежу, не узгоджується з правилами частини другої статті 777 ЦК України та статті 9 Закону України «Про оренду землі» (у редакції, чинній на час укладення договору купівлі-продажу) і не відповідає правовим висновкам, викладеним у постановах Великої Палати Верховного Суду від 23 червня 2020 року у справі № 909/337/19 (провадження № 12-35гс20) та Верховного Суду України від 30 березня 2016 року у справі № 6-107цс16, тому підстав для відступу від правових висновків, наведених у зазначених постановах, не вбачає.

Чи є в ЦК України переважне право викупу!?

Окрема думка судді КЦС ВС від 02.06.2025 у справі № 192/553/21

У справі № 909/337/19 Велика Палата Верховного Суду зробила висновок про відсутність підстав для задоволення позовних вимог про переведення на позивачку прав та обов'язків покупця за договором купівлі-продажу, оскільки висновки судів попередніх інстанцій про порушення переважного права орендаря на купівлю речі, переданої їй у найм (оренду), є помилковими. Натомість висновків щодо можливості застосування такого способу захисту щодо договорів купівлі-продажу з розстроченням (відстроченням) платежу, в яких зобов'язання, які виникли на підставі договору купівлі-продажу, не припинилися належним виконанням або з інших підстав Велика Палата Верховного Суду не робила. Тому посилання Об'єднаної палати, про наявність в цій постанові інших висновків, навряд чи обґрунтовані.

У справі № 6-107цс16 Верховний Суд України зробив висновок про поширення переважного права наймача на купівлю предмета найму, яке передбачене частиною другою статті 777 ЦК України, на правовідносини за договором позики. Натомість висновків щодо можливості застосування переведення прав та обов'язків за договором купівлі-продажу з розстроченням (відстроченням) платежу, в яких зобов'язання, які виникли на підставі договору купівлі-продажу, не припинилися належним виконанням або з інших підстав Верховний Суд України не робив. Тому посилання Об'єднаної палати, про наявність в цій постанові інших висновків, навряд чи обґрунтовані.

Трохи про «віндикаційний імунітет»

Постанова КЦС ВС від 25.06.2025 у справі № 638/17112/21

1 добросовісним набувачем є особа, яка в момент набуття майна не знає і не може знати, що отримує майно від особи, яка не має права на його відчуження;

2 завдяки «віндикаційному імунітету», який передбачений парламентом для майна проданого чи переданого в порядку виконання судового рішення, досягається охорона прав добросовісної особи, яка набула майно, що було відчужене чи передане на виконання судового рішення і стабільність цивільного обороту. Якщо майно продається чи передається на виконання судового рішення, то таке рішення набрало законної сили. Виконання судового рішення відбувається відповідно до закону про виконавче провадження. Відчужувачем є не власник майна (оскільки майно продається не по волі власника), а особа, уповноважена державою, виконавець. Саме тому публічна складова відчуження (передання) майна власника має вирішальне значення і свідчить про те, що існують підстави для такого відчуження (передання), та, як наслідок, є підстави для набуття права власності на майно відчужене чи передане в процесі виконання судового рішення;

3 при «віндикаційному імунітеті», що закріплений для майна проданого чи переданого в порядку виконання судового рішення (абзац 1 частини другої статті 388 ЦК України, в редакції чинній на момент виникнення спірних правовідносин) не тільки не має значення, але й не може мати значення, чи відбулося вибуття майна з володіння власника по його волі чи поза нею, оскільки відчужувачем є не власник майна, а виконавець.

Трохи про обов'язок поручителя і звільнення від боргів в процедурі банкрутства

Постанова КЦС ВС від 28.05.2025 у справі № 569/5960/21

✍ за загальним правилом боржник та поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники. Це означає, що кредитор може звертатися з вимогою до боржника за основним зобов'язанням, до поручителя або до них обох одночасно;

📌 стороною основного зобов'язання був і залишається боржник із відповідними обов'язками. Обов'язок поручителя полягає у виконанні за боржника або разом із боржником його обов'язку за наявності певних умов - невиконання боржником своїх договірних обов'язків. Солідарність обов'язку боржника і поручителя виникає лише на стадії невиконання боржником свого договірної обов'язку. В результаті спостерігається зміна основного зобов'язання, забезпеченого порукою - на боці боржника вже дві особи і складаються відносини солідарної відповідальності двох боржників. Відповідно, статус поручителя полягає у тому, що він є стороною зобов'язання поруки і може бути «спів боржником» в основному зобов'язанні на стадії його порушення основним боржником, який не виконує або неналежним чином виконує свій обов'язок. Поручитель не має «окремого» обов'язку, відмінного від обов'язку боржника за кредитним договором. Обов'язок боржника та поручителя сплатити борг є солідарним на стадії невиконання або неналежного виконання основного зобов'язання боржником. Це один і той же обов'язок.

❗ якщо ухвалою звільнено боржника - фізичну особу від боргів і вона набрала законної сили, то це має застосовуватися до всіх правовідносин із участю фізичної особи (за винятком частини другої статті 134 Кодексу України з процедур банкрутства) щодо якої було порушено справу про неплатоспроможність, у тому числі й відносин поруки. Інший варіант правових наслідків суперечив би самій сутності правовідносин, що складаються при неплатоспроможності і на які має чинити вплив розгляд відповідної справи в господарському суді. Метою цієї процедури є саме припинення всіх майнових правовідносин, з яких слідує обов'язок по сплаті особою певних сум.

Трохи про договір банківського вкладу

Постанова ОП КЦС ВС від 02.06.2025 у справі № 306/44/22

Оскільки саме банк визначає відповідальних працівників, яким надається право підписувати договори банківського вкладу, оформляти касові документи, а також визначає систему контролю за виконанням касових операцій, недотримання уповноваженими працівниками банку вимог законодавства у сфері банківської діяльності та внутрішніх вимог банку щодо залучення останнім вкладу (депозиту) (зокрема, й через видання документів на підтвердження внесення коштів, які не відповідають певним вимогам законодавства та/чи умовам договору банківського вкладу) не може свідчити про недотримання сторонами письмової форми цього договору. Відсутність банківських рахунків, і як наслідок, необлікування на них грошових коштів, залучених від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу) слід кваліфікувати як невиконання банком своїх обов'язків за договором банківського вкладу.

З урахуванням викладеного, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважає за необхідне відступити від висновків щодо застосування статей 1058, 1059, 1064, 1065 ЦК України, викладених в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 26 червня 2023 року в справі № 306/1119/21 (провадження № 61-6392св23) та у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду від 22 грудня 2023 року в справі № 308/9488/21 (провадження № 61-11449св23).

Чи може бути договір іпотеки кваліфікований як фrawdаторний?

Постанова КЦС ВС від 02.07.2025 у справі № 761/16134/19

✚ в приватному праві існують численні договірні конструкції, які знаходяться поза поділом правочинів на оплатні та безоплатні. Тому вони мають специфіку в кваліфікації їх як фrawdаторних правочинів. До таких договорів належать ті конструкції, які мають майновий характер (зокрема, договір іпотеки та/або договір про внесення змін до договору іпотеки). Тому не виключається визнання договору іпотеки та/або договору про внесення змін до договору іпотеки недійсним на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України), якщо учасники цивільного обороту використовують такий договір з метою унеможливлення звернення стягнення на майно боржника або для створення переваг одного кредитора перед іншим чи створення «свого забезпеченого кредитора» для боржника. Правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які, хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом;

📌 застосування конструкції «фrawdаторності» при майновому характері договору (договір іпотеки та/або договір про внесення змін до договору іпотеки) має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору. Очевидно, що для мотивування кваліфікації такого правочину як фrawdаторного недостатньо ствердження про наявність зловживання правом і наявність права вимоги. Таке мотивування має відбуватися через обґрунтування наявності/відсутності тих обставин, які дозволяють кваліфікувати договір іпотеки та/або договір про внесення змін до договору іпотеки як вчинений на шкоду кредитору. До таких обставин, зокрема, відноситься: створення переваг одного кредитора перед іншим чи створення «свого забезпеченого кредитора» для боржника; момент укладення договору (наприклад, після пред`явлення позову про стягнення коштів); контрагент, з яким боржник вчиняє оспорюваний договір (наприклад, родич боржника (зокрема, син, онук, мати, батько), дружина чи колишня дружина боржника, чоловік чи колишній чоловік боржника, пасинок боржника, пов`язана чи афілійована юридична особа, інший кредитор. Тобто пов`язаність осіб, які вчиняють фrawdаторний правочин може бути досить різноманітною. Зокрема, між особами, які вчиняють фrawdаторний правочин можуть бути родинні, квазіродинні відносини, інші цивільні відносини, навіть трудові чи «товариські»).

Чи є вимога зобов'язати орган опіки та піклування повторно розглянути питання про призначення позивача опікуном дитини належним способом захисту його інтересу!?

Постанова КЦС ВС від 18.04.2025 у справі № 761/18652/22

📌 45. Якщо призначений опікун належно не виконує обов'язки відносно підопічного, суд звільняє такого опікуна і водночас вирішує питання про заміну його на іншого (див. *mutatis mutandis* постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 8 січня 2024 року у справі № 753/1905/22, Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 25 вересня 2024 року у справі № 163/1251/22, від 13 листопада 2024 року у справі № 350/375/23).

✍ 46. Вимогу про зобов'язання органу опіки та піклування повторно розглянути питання про призначення позивача опікуном дитини він обґрунтував, зокрема, тим, що рішення комісії № 11 і розпорядження № 247 є протиправними, не забезпечують якнайкращих інтересів дитини; визначення опікунами бабусі та рідної сестри завдасть шкоди дитині, яка бажає, щоб опікуном був саме позивач.

✂ 47. Суди вказану вимогу задовольнили, проте не врахували, що вона у спірних правовідносинах не є належним способом захисту інтересу позивача. Таким способом є, зокрема, вимога про призначення співопікуном або про звільнення опікуна (опікунів) і заміну на іншого. З огляду на це оскаржені судові рішення у частині зазначеної вимоги слід скасувати й ухвалити нове - про відмову в її задоволенні.

Чи застосовуються статті 1281 і 1282 ЦК у разі смерті іпотекодавця, який не був боржником за основним зобов'язанням?

Постанова ВП ВС від 25.06.2025 у справі № 761/382/21

❖ 208. Норми статей 1281, 1282 ЦК України [як щодо необхідності пред'явлення кредитором вимоги у визначений строк, так і щодо порядку виконання спадкоємцями зобов'язання] не поширюються на правовідносини, які виникають у зв'язку з переходом у порядку спадкування майна, яке майновий поручитель передав в іпотеку задля забезпечення виконання зобов'язань третьою особою [відмінною від особи іпотекодавця].

✅ У цій ситуації іпотека є дійсною для набувача відповідного майна, який набуває статус іпотекодавця, має всі його права і несе всі його обов'язки за іпотечним договором. Описані обставини регулюються нормами Закону України «Про іпотеку» [див. статтю 23 цього Закону], які є спеціальними та підлягають застосуванню у цих правовідносинах.

✂ 138. Погоджуючись з аргументами колегії суддів Касаційного цивільного суду, з урахуванням мотивів цієї постанови та з метою формування єдиної правозастосовчої практики щодо застосування норм права у подібних правовідносинах Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про наявність підстав для відступу від висновків щодо застосування статей 1281, 1282 ЦК України, зроблених у постановах Верховного Суду України від 08 квітня 2015 року у справі № 6-33цс15 та Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25 серпня 2020 року у справі № 905/1959/19.

Трохи про правовий режим земельної ділянки у межах прикордонної смуги

Постанова ВП ВС від 02.07.2025 у справі № 902/122/24

📌 133. Велика Палата Верховного Суду наголошує, що витребування майна із чужого незаконного володіння як правомірний та ефективний спосіб захисту в цій справі не можна застосувати щодо всієї площі земельних ділянок, таку вимогу можна розглядати лише стосовно тієї частини земельної ділянки, що накладається на 50-метрову смугу вздовж кордону.

✍️ 134. Прокурор має довести, яка саме площа земельних ділянок, в яких межах накладається на 50-метрову смугу вздовж кордону. Захистити право без з'ясування повних відомостей про спірні земельні ділянки та їх ідентифікації неможливо (див. близькі за змістом висновки у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 березня 2018 року у справі № 441/123/16).

📄 135. Для вирішення подібних спорів земельна ділянка має бути ідентифікована, зокрема, шляхом визначення координат поворотних точок меж і даних про прив'язку поворотних точок меж до пунктів державної геодезичної мережі (стаття 15 Закону України «Про Державний земельний кадастр»).

❗ 136. Отже, у разі якщо під час нового розгляду справи буде встановлено, що спірні земельні ділянки частково накладаються на 50-метрову смугу вздовж кордону, то суди повинні врахувати висновки щодо ефективного та правомірного способу захисту у таких категоріях справ, що викладені у пунктах 87-105 цієї постанови.

Чи змінюється (переривається, зупиняється) перебіг позовної давності складанням боржником «заднім числом» розписки про визнання боргу!?

Постанова КЦС ВС від 09.04.2025 у справі № 461/4634/19

📌 66.6. Верховний Суд зауважує, що на перебіг позовної давності не впливає складання боржником «заднім числом» розписки про визнання боргу. Перебіг позовної давності почався 1 січня 2014 року (перший день після настання терміну повернення позики) та з огляду на припис частини першої статті 254 ЦК України сплив 1 січня 2017 року (відповідач помилково вважає датою такого спливу 31 грудня 2016 року). Оскільки відповідач склав розписку 2 листопада 2017 року, переривання позовної давності відповідно до частини першої статті 264 ЦК України не відбулося. Така розписка не впливає на перебіг позовної давності. Перебіг останньої - це об'єктивний процес, який не залежить від складання розписки про визнання боргу після спливу позовної давності. Подавши позов 24 червня 2019 року, позивач пропустив позовну давність. Про визнання поважними причин її пропуску не просив, відповідні причини не навів. Тому у задоволенні вимог позивача слід відмовити на підставі частини четвертої статті 267 ЦК України.

Чи поширюється на вимогу іпотекодержателя про визнання права власності на земельну ділянку, на якій розміщений предмет іпотеки, що необхідна для його обслуговування, та на який іпотекодержатель звернув стягнення в позасудовому порядку, позовна давність?

Постанова КЦС ВС від 24.07.2025 у справі № 725/2205/24

серед переліку вимог, на які відповідно до закону позовна давність не поширюється, не має вимоги іпотекодержателя до іпотекодавця про визнання права власності на земельну ділянку, на якій розміщений предмет іпотеки, що необхідна для його обслуговування, та на який іпотекодержатель звернув стягнення в позасудовому порядку;

вимога іпотекодержателя до іпотекодавця про визнання права власності на земельну ділянку, на якій розміщений предмет іпотеки, що необхідна для його обслуговування, та на який іпотекодержатель звернув стягнення в позасудовому порядкує «вимогою» у розумінні статей 256, 268 ЦК України. Сутність вимоги іпотекодержателя до іпотекодавця про визнання права власності на земельну ділянку, на якій розміщений предмет іпотеки, що необхідна для його обслуговування, та на який іпотекодержатель звернув стягнення в позасудовому порядку, не виключає застосування до неї позовної давності. По своїй суті вимога про іпотекодержателя до іпотекодавця про визнання права власності на земельну ділянку, на якій розміщений предмет іпотеки, що необхідна для його обслуговування, та на який іпотекодержатель звернув стягнення в позасудовому порядку, не може бути кваліфікована як негативний позов.

Трохи про нікчемність заповіту

Постанова КЦС ВС від 24.07.2025 у справі № 570/2752/23

 позивач просив на підставі частини першої статті 1257 ЦК України визнати недійсним правочин, для якого законом встановлена нікчемність,

 суд першої інстанції міркував так, що заповіт підписаний спадкодавцем, що підтверджує висновок експерта, а тому в позові відмовив внаслідок його необґрунтованості;

 натомість апеляційний суд вважав заповіт непідписаним спадкодавцем, а висновок експерта спростовується листом командира військової частини, а тому позов задовольнив і визнав заповіт недійсним;

 суди не звернули увагу, що визнання недійсним нікчемного правочину чи встановлення нікчемності правочину не є належним способом захисту права чи інтересу. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та у мотивувальній частині судового рішення, застосовавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину;

 відповідно до висновку експерта № СЕ-19/118-24/3423-ПЧ від 07 червня 2024 року підпис від імені ОСОБА_5 в заповіті від 04 серпня 2022 року виконаний ОСОБА_5 ;

 як наслідок постанову апеляційного суду належить скасувати. Натомість рішення суду першої інстанції підлягає зміні в мотивувальній частині, оскільки в задоволенні позову потрібно було відмовити внаслідок того, що позовна вимога про визнання нікчемного заповіту недійсним не є належним способом захисту прав і підстави для кваліфікації заповіту як нікчемного відсутні. Проте суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок про відмову у задоволенні позову та недоведеність непідписання заповіту заповідачем.

Чи можливо стягнути грошову компенсацію моральної шкоди на користь особи, за конституційною скаргою якої Конституційний Суд України визнав повністю чи в окремій частині закон таким, що не відповідає Конституції України?

Постанова КЦС від 19.03.2025 року в справі № 757/25182/23-ц

✓ З урахуванням внесення змін до Конституції та запровадження конституційної скарги окремий закон, який мав би врегулювати відносини щодо компенсації шкоди, завданої неконституційним законом, вочевидь розрахований на компенсацію шкоди, завданої особам, які не зверталися з конституційною скаргою, а не відносини щодо компенсації шкоди особі, за конституційною скаргою якої Конституційний Суд України визнав повністю чи в окремій частині закон таким, що не відповідає Конституції України. Тому відмінною є ситуація за обставин, коли за конституційною скаргою особи та у зв'язку з встановленням порушення її права рішенням Конституційного Суду України визнано неконституційними положення закону, застосованого щодо неї. В цьому випадку заперечення права на компенсацію моральної шкоди такій особі суперечить здоровому глузду та справедливості. Тому позивач (особа, за конституційною скаргою якої Конституційний Суд України визнав неконституційним повністю чи в окремій частині закон таким, що не відповідає Конституції України) має право на грошову компенсацію моральної шкоди Державою Україною на підставі статті 23 ЦК України.

📌 Законом не передбачений розмір компенсації моральної шкоди або порядок її обчислення у спірних правовідносинах між державою та фізичною особою, які мають бути максимально визначеними, тому з урахуванням принципів розумності та справедливості касаційний суд вважає, що мінімальний розмір грошової компенсації моральної шкоди, яка завдана фізичній особі застосуванням до неї положення закону, визнаного неконституційним рішенням Конституційного Суду України, ухваленного за конституційною скаргою цієї особи та у зв'язку з встановленням порушення її прав, має визначатися у розмірі одного мінімального розміру заробітної плати, який діє на час ухвалення судового рішення.

Чи є така підстава відмови в позові про розірвання договору як вплив його строку!?

Окрема думка судді КЦС ВС від 10.09.2025 у справі № 736/1270/22

✍️ 1. Про що була ця справа? Одним із ключових питань в цій справі було те, чи є така підстава відмови в позові про розірвання договору як вплив його строку.

📌 1.1. Слід підкреслити, що подібного роду ситуація мала місце в свій час із тим, що судовою практикою не допускалося пред'явлення позову про оспорування розірваного договору. Проте Велика Палата Верховного Суду зазначила, що «розірвання сторонами договору, виконаного повністю або частково, не позбавляє сторони права на звернення до суду з позовом про визнання такого договору недійсним. Так само не перешкоджає поданню відповідного позову закінчення строку (терміну) дії оспоруваного правочину до моменту подання позову».

🚫 законодавець не кваліфікує вплив строку виконання зобов'язання чи вплив строку договору як підставу для припинення;

📄 за загальним правилом, приватно-правовими нормами не передбачено такої підстави відмови в позові про розірвання договору як вплив його строку. Винятком в цьому плані може бути та ситуація, коли сторони за допомогою такого універсального регулятора приватних відносин як договір встановили, що вплив строку договору є підставою припинення зобов'язань, які виникли на його підставі.

🔗 5. За таких обставин, касаційному суду необхідно було постановити ухвалу про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду у зв'язку із необхідністю відступу від висновків, що містяться в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 07 серпня 2018 року та постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 21 червня 2022 року у справі № 911/3276/20.

Трохи про доказування факту батьківства і ст. 53 КпШС

Постанова КЦС ВС від 10.09.2025 у справі № 753/23080/23

суди не звернули увагу, що: встановлення батьківства складає «приватне життя»; позивач може мати як майновий інтерес в отриманні спадщини, так і для нього це може бути важливо з моральної точки зору, оскільки він хоче зберегти пам'ять про свого батька на все життя;

суди не врахували, що встановлення батьківства, на підставі статті 53 КпШС, з урахуванням «філософії» Європейського суду з прав людини, може відбуватися на підставі будь-яких доказів, які можуть бути взяті судом до уваги, що з достовірністю підтверджують батьківство. Тобто як на підставі «соціальних» доказів (спільне проживання та ведення спільного господарства матір'ю дитини і відповідачем до народження дитини, чи спільне виховання чи утримання ними дитини, або докази, що з достовірністю підтверджують визнання відповідачем батьківства), так і за допомогою результатів ДНК-експертизи; до доказів, що з достовірністю підтверджують визнання відповідачем батьківства можуть відноситися, зокрема, листи стверджуваного батька, написана ним книга.

Як «проявляється» зловживання!?

Постанова КЦС ВС від 17.09.2025 у справі № 758/10275/21

📌 Очевидно, що для мотивування наявності зловживання правами пов'язаними чи афілійованими особами, наприклад, чоловіком і « новою » дружиною, які вчинили змішаний договір про набуття права власності на рухоме майно, за умовами якого чоловік зобов'язався придбати майно за надані новою « дружиною » кошти та зазначити чоловіка власником майна, і чоловік після придбання майна зобов'язується за першою вимогою « нової » дружини протягом трьох днів передати майно « новій » дружині та вчинити усі необхідні дії з переоформлення права власності на майно із визначенням « нової » дружини як власника майна, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно колишньої дружини чоловіка, який набув рухоме майно під час шлюбу з колишньою дружиною, недостатньо ствердження про наявність зловживання правом.

📌 Таке мотивування має відбуватися через обґрунтування наявності/відсутності тих обставин, які дозволяють констатувати зловживання правом.

✳️ До таких обставин, зокрема, належать: контрагент, з яким вчиняється змішаний договір (наприклад, чоловік і « нова » дружина).

✳️ Пов'язаність осіб може бути досить різноманітною. Зокрема, між особами, які вчиняють змішаний договір, можуть бути родинні, квазіродинні відносини, інші цивільні відносини; вказівка в змішаному договорі, зокрема, що чоловік після придбання майна зобов'язується за першою вимогою « нової » дружини протягом трьох днів передати майно « новій » дружині та вчинити усі необхідні дії з переоформлення права власності на майно із визначенням « нової » дружини як власника майна.

Трохи про удаваність правочину

Постанова КЦС ВС від 10.09.2025 у справі № 367/4134/20

📌 апеляційний суд не звернув уваги, що позивач, заявляючи вимогу про визнання правочину удаваним, має довести: 1) факт укладення правочину, що, на його думку, є удаваним; 2) спрямованість волі сторін в удаваному правочині на встановлення інших цивільно-правових відносин, ніж тих, що передбачені насправді вчиненим правочином, тобто відсутність у сторін іншої мети, ніж намір приховати насправді вчинений правочин; 3) настання між сторонами інших прав та обов'язків, ніж тих, що передбачені удаваним правочином;

🔍 апеляційний суд з урахуванням обставин справи (зокрема, наявність розписки про повернення коштів, нікчемність попереднього договору) та висновків касаційного суду не перевірів чи існують підстави для кваліфікації правочину як удаваного.

✂️ За таких обставин апеляційний суд зробив передчасний висновок про скасування рішення суду першої інстанції та часткове задоволення позову. Тому постанову апеляційного суду в оскарженій частині необхідно скасувати та передати справу в цій частині на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

На який строк укладено договір оренди, якщо орендодавець не підписував договір оренди, але підписав акт приймання передачі земельної ділянки та отримував орендну плату?

Постанова КЦС ВС від 17.09.2025 у справі № 676/8831/23

✓ 54. Касаційний суд зауважує, що якщо наймодавець (орендодавець) не підписував договір оренди земельної ділянки, але підписав акт прийому-передачі земельної ділянки та отримує плату за користування земельною ділянкою (орендну плату) від наймача (орендаря), то за такого випадку визнання відсутнім права оренди та повернення земельної ділянки не може бути застосованим. Це зумовлено тим, що поведінка орендодавця суперечить його попередній поведінці (підписання акта прийому-передачі земельної ділянки та отримання плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісною.

✳ 55. Оскільки відсутній підпис орендаря на договорі оренди, але сторонами підписаний акт прийому-передачі земельної ділянки і орендодавець отримує плату за користування земельною ділянкою (орендну плату) від наймача (орендаря), то з урахуванням частини другої статті 763 ЦК договір оренди укладений на невизначений строк. Правові наслідки укладання договору найму на невизначений строк полягають в тому, що кожна зі сторін договору найму, укладеного на невизначений строк, може відмовитися від договору в будь-який час, письмово попередивши про це другу сторону за один місяць, а у разі найму нерухомого майна - за три місяці. Відмова від договору найму не залежить від причин, які детермінували намір однієї зі сторін. Обставин, які б свідчили про відмову від договору будь-якої зі сторін, у цій справі не встановлено.

Трохи про збільшення розміру аліментів

Постанова КЦС ВС від 15.10.2025 у справі № 686/28590/23

 парламент встановив у статті 192 СК України ті обставини, які враховуються для збільшення розміру аліментів. Такі обставини є оціночними. Тобто в кожному конкретному випадку суд, з урахуванням судового розсуду, повинен навести, які саме обставини змінилися, і чому визначений розмір є необхідним і достатнім. Завдання розсуду полягає в тому, щоб знайти справедливую рівновагу між інтересами дитини та можливостями платника;

 конструкція «необхідний і достатній розмір аліментів» охоплює не лише фізичне утримання, а й забезпечення соціального та інтелектуального розвитку дитини, виходячи з рівня життя, який вона мала б за спільного проживання батьків;

 застосування конструкції судового розсуду вимагає від суду пояснення, які обставини враховані судом при збільшенні розміру аліментів і як розмір узгоджується з інтересами дитини. Суд може враховувати поведінку платника, зокрема ухилення від сплати, приховування доходів, відчуження майна на шкоду дитині, як обставини, що свідчать про недобросовісність.

Як конфіскація «позначається» на існуванні інших, аніж право власності, цивільних правах!?

Постанова ОП КЦС ВС від 20.10.2025 у справі № 559/2900/23

! Застосування конфіскації зумовлює настання, зокрема, таких правових наслідків припинення інших (аніж право власності) цивільних прав.

✖ Конфіскація є примусовою підставою припинення права власності на майно і відноситься до способів набуття права власності державою незалежно від прав попереднього власника, тому інші права (речові, зобов'язальні) стосовно майна, що конфісковане, припиняються в результаті припинення права власності шляхом конфіскації.

! Припинення права власності іноземця на земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства шляхом їх конфіскації на користь держави тягне за собою припинення права оренди цих земельних ділянок.

✂ 104. З урахуванням наведеного, наявні підстави для відступу від висновку, викладеного в ухвалі Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати від 29 квітня 2025 року у справі № 181/756/23 (провадження № 61-5391ск25) та постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати від 12 березня 2025 року у справі № 568/823/23 (провадження № 61-13216св24) щодо нікчемності договору оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення, укладеного іноземцем.

 Чи має позичальник за змістом підпункту 4 пункту 7 Розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування» зазначати у заяві про проведення реструктуризації інформацію про об'єкти нерухомого майна, віднесені до об'єктів житлового фонду, зареєстровані на ім'я дружини!?

Постанова КЦС ВС від 08.10.2025 у справі № 761/32897/21

 Потрібно виокремлювати три групи об'єктів, які відносяться до нерухомості в українському законодавстві: 1) це власне земельні ділянки з іншими природними об'єктами; 2) об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. До таких, зокрема, належать житловий будинок, будівля, споруда; 3) об'єкти, на яких відповідно до закону поширено режим нерухомої речі. До таких, зокрема, віднесено повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, інші речі, права на які підлягають державній реєстрації.

 Частка в праві спільної власності та об'єкт нерухомості є відмінними об'єктами цивільних прав.

 Парламентом вжито словосполучення «об'єкти житлового фонду» об'єкти нерухомого майна. Тому, з урахуванням груп об'єктів нерухомості, в заяві про реструктуризацію необхідна вказівка про кожен окремий об'єкт житлової нерухомості, який зареєстрований на праві власності за позичальником.

Чи є межі в позаконкурсного оспорювання?

Постанова КЦС ВС від 15.10.2025 у справі № 344/3489/24

¹ мета позаконкурсного оспорювання фраздаторного правочину досягається для того, щоб кредитор міг задовольнити своє право вимоги, тобто щоб відбулося погашення боргу боржником. Очевидно, що коли кредитор вже звернув стягнення на майно для задоволення свого права вимоги і погашення боргу боржника, то конструкція фраздаторного правочину не може бути застосована (див., зокрема, постанову Верховного Суду від 14 серпня 2024 року в справі № 504/112/22);

² конструкція фраздаторного правочину (actio Pauliana) спрямована на захист прав та інтересів кредитора, на шкоду якому вчинений правочин. Цю конструкцію під час позаконкурсного оспорювання правочину не можна застосувати тоді, коли особа сама вчинила відповідний правочин для уникнення чи унеможливлення виконання її обов'язку (сплатити кошти, повернути майно, відшкодувати збитки тощо), зокрема на виконання судового рішення, що набрало законної сили, а згодом вона (чи її правонаступник) намагається оспорити такий правочин на тій підставі, що він був фраздаторним. Таке оспорення суперечить конструкції фраздаторного правочину та за змістом є зловживанням правом. Інакше кажучи, кредитором, на шкоду якому вчинений фраздаторний правочин, не може бути сторона оспорюваного договору або її правонаступник, зокрема спадкоємець. Тому така сторона чи її правонаступник не може вимагати визнання договору недійсним як фраздаторного (див. постанову Верховного Суду від 26 березня 2025 року в справі № 544/1116/22).

📌 60. Верховний Суд зауважує, що конструкція фраздаторного правочину (actio Pauliana) не може бути застосована незабезпеченим кредитором, якщо спірне майно було предметом іпотеки для забезпечення виконання зобов'язання іншого забезпеченого кредитора, та було відчужене без зловживання та для задоволення вимог іншого забезпеченого кредитора.

Чи застосовуються правила спадкування за правом представлення до права на обов'язкову частку?

Постанова ОП КЦС ВС від 20.10.2025 у справі № 686/936/22

4 У разі смерті особи, яка б мала право на обов'язкову частку у спадщині, до відкриття спадщини за заповітом, таке право не спадкується та не переходить до спадкоємців такої особи. Правила спадкування за правом представлення (спадкування за законом) не стосуються права на обов'язкову частку.

 З урахуванням висновків, зроблених у цій постанові, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вбачає підстави для відступлення від висновків, викладених у постановках Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду: від 23 травня 2018 року у справі № 523/19526/14-ц (провадження №61-6305св18); від 25 листопада 2020 року у справі № 292/389/17 (провадження № 61-19499св19); від 12 липня 2021 року у справі № 523/11788/18-ц (провадження № 61-1793св21).

Чи застосовується частина перша статті 191 СК України до правовідносин щодо зміни способу стягнення аліментів ?

Постанова КЦС ВС від 15.10.2025 у справі № 686/28590/23

Аргумент касаційної скарги про відсутність висновку Верховного Суду про застосування частини першої статті 191 СК України саме у правовідносинах щодо зміни способу стягнення аліментів необґрунтований.

Оскільки касаційний суд вже неодноразово вказував, що розмір аліментів, визначений судовим рішенням або за домовленістю між батьками, суд може змінити за позовом платника або одержувача аліментів у зв'язку зі зміною матеріального чи сімейного стану, погіршення чи поліпшення здоров'я когось із них. У новому розмірі аліменти сплачуються з дня набрання рішенням законної сили (див., зокрема, постанову Верховного Суду в складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 05 вересня 2018 року в справі № 306/2389/16-ц (провадження № 61-31834св18), постанову Верховного Суду в складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 грудня 2018 року в справі № 727/6408/16-ц (провадження № 61-21321св18)).

Чи можливе звернення з позовом про встановлення факту передачі грошових коштів у позику та користування ними без оформлення письмового договору?

Постанова КЦС ВС від 22.10.2025 у справі № 722/1520/23

 Завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси власне порушені, а учасники цивільного обороту використовують цивільне судочинство для такого захисту.

 Факт передачі грошових коштів у позику та користування ними без оформлення письмового договору, за відсутності письмового договору позики чи розписки на його підтвердження, складають предмет доказування для позивача при стягненні боргу, та не бути предметом окремого позову. Відсутність у позивача юридичної можливості пред'явити позов про встановлення факту передачі грошових коштів у позику та користування ними без оформлення письмового договору позики чи розписки на його підтвердження є легітимним обмеженням, покликаним забезпечити юридичну визначеність у застосуванні норм процесуального права. Таке обмеження не шкодить суті права на доступ до суду та є пропорційним означеній меті. Остання досягається гарантуванням того, що аргументи позивача факту про передачу грошових коштів у позику та користування ними без оформлення письмового договору позики чи розписки на його підтвердження має перевірити суд при розгляді позову про стягнення коштів.

 Тому не відповідатиме завданням цивільного судочинства звернення до суду з позовом про встановлення факту передачі грошових коштів у позику та користування ними без оформлення письмового договору і такі позови не підлягають судовому розгляду.

Чи можливе зупинення провадження у цивільній справі на підставі пункту 6 частини першої статті 251 ЦПК України до набрання законної сили судовим рішенням у кримінальному провадженні, яке перебуває на стадії досудового розслідування!?

Постанова ОП КЦС ВС від 02.06.2025 у справі № 943/242/22

✚ 85. Правовою підставою для зупинення провадження у справі відповідно до пункту 6 частини першої статті 251 ЦПК України є наявність іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства та перебуває на розгляді у компетентному суді.

✂ 88. З урахуванням правових висновків, висловлених у цій постанові, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважає, що наявні підстави для відступу від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду, викладеного у постанові від 30 квітня 2024 року у справі № 201/2197/23 (провадження № 61-2512св24), про те, що «іншу справу, що розглядається в порядку кримінального судочинства» у розумінні пункту 6 частини першої статті 251 ЦПК України необхідно тлумачити і як судовий розгляд кримінальної справи, так і стадію досудового розслідування.

Трохи про «силу» електронного документу

Постанова ОП КЦС ВС від 05.05.2025 у справі № 199/9897/22

160. З урахуванням наведеного, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що наказ про передання земельної ділянки у власність, внесений до електронної системи (Електронний документообіг), існує як електронний документ, має юридичну силу оригіналу, якщо він оформлений відповідно до вимог чинного законодавства. Електронний документ, створений із дотриманням вимог законодавства, має таку ж юридичну силу, як і документ на паперовому носії. У разі виявлення розбіжностей між відомостями на електронних та паперових носіях пріоритет мають відомості на паперових носіях. Оцінка електронного доказу здійснюється судом на загальних підставах, передбачених статтею 89 ЦПК України.

Окрема думка від 05.05.2025 у справі № 199/9897/22

Чи розмежовується узгодження сторонами мирової угоди умови про розстрочення платежів та конструкція розстрочення виконання судового рішення, яке набрало законної сили?

Постанова ОП КГС ВС від 06.06.2025 у справі № 917/141/24

 39. Слід зазначити, що взаємними поступками є добровільна відмова кожної із сторін від чого-небудь (певних вигод, умов, намірів тощо) або послаблення своїх вимог на користь врегулювання конфлікту. Узгодження взаємних поступок є виключним правом сторін, яким вони користуються на власний розсуд, виходячи із власної оцінки комерційної доцільності, господарських, цивільних чи ділових взаємовідносин із контрагентом, майнових або немайнових інтересів тощо. Сутність поступок може носити кількісний (прощення боргу у певній частині тощо) або якісний характер (розстрочення боргу на певний строк). Втручання суду в оцінку взаємних поступок обмежене підставами для відмови у затвердженні мирової угоди, визначеними ч. 5 ст. 192 ГПК України.

 40. Можливість встановлення графіку платежів, у тому числі поза межами річного строку, не заборонено ГПК України як умови для затвердження мирової угоди та є виявленням взаємоузгодженої волі сторін на підставі взаємних поступок, виходячи з їх власних інтересів. А тому помилковим є ототожнення узгодження сторонами мирової угоди умови про розстрочення платежів (ст. 192 ГПК України) та розстрочення виконання судового рішення, яке набрало законної сили (ст. 331 ГПК України).

 41. Зважаючи на викладене, об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду дійшла висновку про необхідність відступити від висновку, викладеного в постанові Верховного Суду від 05.02.2025 у справі № 917/1291/23 про те, що мирова угода, яка передбачає умови щодо поетапного погашення заборгованості, не може підміняти собою судові рішення (ухвалу) про розстрочення виконання рішення суду.

Трохи про штучний інтелект в судочинстві

Постанова КГС ВС від 08.07.2025 у справі № 925/496/24

✚ Технологію слід використовувати лише для підтримки та посилення верховенства права. Технологія може використовуватися лише для підтримки та допомоги судам і суддям у належному управлінні та визначенні проваджень. Ухвалення рішень має, явно чи неявно, здійснюватися лише суддями. Це не можна делегувати або виконувати за допомогою технології. Судова автономія повинна поважатися шляхом використання технологій. ✎ Натомість у справі, що розглядається, учасник використовує технологію штучного інтелекту не як засіб сприяння здійсненню належного правосуддя, а навпаки - з метою заперечення (ставлення під сумнів, оскарження) вже зроблених судом висновків.

Наведене узгоджується з правовою позицією, викладеною Верховним Судом в ухвалі від 08.02.2024 у справі № 925/200/22.

! Отже висновки суду апеляційної інстанції, про те, що відповідач фактично просить суд апеляційної інстанції спростувати чи підтвердити обставини встановлені судом першої інстанції, на підставі відповідей з окресленого питання, що згенерував штучний інтелект «ChatGPT», який не визнається як джерело достовірної науково доведеної інформації, на протипагу висновкам, що були зроблені судом першої інстанції в судовому рішенні, є цілком правомірними.

!! За таких підстав, наведена скажником підстава касаційного оскарження, передбачена пунктом 4 частини другої статті 287 ГПК України, також не підтвердилися під час касаційного провадження, що виключає скасування оскаржуваних рішення та постанови з цієї підстави.

Трохи про продовження позовної давності на час карантину та воєнного стану, зменшення процентів річних і інфляційних втрат

Постанова ВП ВС від 02.07.2025 у справі № 903/602/24

 133. З урахуванням висновків, наведених у мотивувальній частині цієї постанови, Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо продовження строків позовної давності стосовно вимог про стягнення інфляційних втрат і процентів річних, які не вплили станом на 02 квітня 2020 року, а звідси немає підстав для відступу від правового висновку Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, наведеного у постанові від 25 вересня 2024 року у справі № 206/2984/23.

 135. З огляду на наведені у цій постанові висновки, для забезпечення передбачуваності правозастосовчої практики Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне конкретизувати правовий висновок, викладений в її постанові від 18 березня 2020 року у справі № 902/417/18 (провадження № 12-79гс19) та зазначити, що три проценти річних (якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом) є законодавчо встановленим та мінімальним розміром процентів річних, на які може розраховувати кредитор у разі нена належного виконання зобов'язання боржником. Тому розмір процентів річних, який становить три проценти річних (якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом), не підлягає зменшенню судом.

Чи є поважною причиною пропуску процесуального строку використання штучного інтелекту як допоміжного інструменту для формування правової позиції?

Ухвала КАС ВС від 19.06.2025 у справі № 520/6119/23

 Посилання позивач на необхідність з його боку на використання платної версії ШІ лише у квітні 2025 року, підкреслює надзвичайно тривалу бездіяльність заявника протягом цілого року після закінчення строку на оскарження.

 Використання штучного інтелекту як допоміжного інструменту для формування правової позиції не є об'єктивною, непереборною перешкодою, що може виправдати пропуск процесуального строку. Принцип правової визначеності вимагає своєчасного та добросовісного користування процесуальними правами, а тому посилання сторони, що пропустила строк звернення до суду, необхідністю використання сучасних цифрових технологій, не може виступати безумовною підставою для поновлення такого строку. Труднощі у формуванні правової позиції є суб'єктивними обставинами, які не можуть слугувати умовою для ігнорування встановлених законом процесуальних строків.

 Позивач вважає таку обставину, як недбале ведення реєстрів, одночасно і предметом спору, і причиною невчасного звернення.

 На думку колегії суддів, предмет спору не може бути одночасно поважною причиною для пропуску строку звернення до суду щодо цього ж предмету. Цей аргумент є логічно хибним та не може звільняти скаржника від обов'язку вчиняти процесуальні дії у визначені процесуальним законом строки.

Трохи про зловживання правом

Постанова КЦС ВС від 09.07.2025 у справі № 947/5939/20

!Очевидно, що для мотивування наявності зловживання правами пов'язаними чи афілійованими особами, наприклад, родичами (батьком і сином), які вчиняють договір позики, чи ними складається розписка на підтвердження укладення договору позики, в яких вказано про передання грошових коштів на придбання певного конкретного майна з метою, зокрема, покладення на колишню дружину сина солідарного обов'язку щодо повернення позики, недостатньо ствердження про наявність зловживання правом. Таке мотивування має відбуватися через обґрунтування наявності/відсутності тих обставин, які дозволяють констатувати зловживання правом. До таких обставин, зокрема, належать:

- 1** контрагент, з яким вчиняється договір позики (наприклад, родичі (зокрема, син, онук, мати, батько). Тобто пов'язаність осіб може бути досить різноманітною. Зокрема, між особами, які вчиняють договір позики, можуть бути родинні, квазіродинні відносини, інші цивільні відносини;
- 2** вказівка в договорі позики чи розписці про передання грошових коштів саме на придбання певного конкретного майна;
- 3** визнання позову про солідарне стягнення боргу за договором позики пов'язаною чи афілійованою особою, наприклад, родичем (сином позивача).

Чи може бути право застави на своє майно?

Постанова КЦС ВС від 09.07.2025 у справі № 522/3494/20

🔍 54. Верховний Суд звертає увагу на те, що згідно з Єдиним державним реєстром судових рішень рішенням Селидівського міського суду Донецької області від 07 грудня 2017 року у справі № 242/3419/17, ухваленим в порядку заочного розгляду за позовом ТОВ «ФК «Довіра та гарантія» до ОСОБА_2 про звернення стягнення на предмет застави, в рахунок погашення заборгованості за кредитним договором в загальному розмірі 817 736,14 грн, звернено стягнення на спірний автомобіль, шляхом визнання права власності ТОВ «ФК «Довіра та гарантія» на автомобіль з правом вчинення подальших дій, пов'язаних з переоформленням транспортного засобу, з наділенням права зняття з обліку транспортного засобу та постановки на облік; зобов'язано ОСОБА_2 передати ТОВ «ФК «Довіра та гарантія» автомобіль з комплектом ключів та документів.

✏️ 55. В апеляційному та касаційному порядку справа № 242/3419/17 не переглядалась.

✳️ 56. Ухвалою Селидівського міського суду Донецької області від 08 квітня 2019 року замінено стягувача ТОВ «ФК «Довіра та гарантія» на ТОВ «ФК «Прайм Альянс» з виконання рішення у справі № 242/3419/17.

❗ 57. У спірних правовідносинах відбулась зміна способу виконання судового рішення 2017 року та заміна стягувача на позивача, у зв'язку із чим право застави на спірний автомобіль припинилося на підставі пункту 4 частини першої статті 593 ЦК (див. пункт 50). За таких обставин, належним способом захисту прав позивача є віндикаційний позов (див. пункти 52-53).

Чи може дитина, яка досягла чотирнадцяти років, оскаржити до апеляційного суду рішення суду першої інстанції щодо позбавлення батьківських прав як особа, яка не брала участі в справі?

Постанова КЦС ВС від 24.07.2025 у справі № 462/7163/23

❖ 68. Статтею 165 СК закріплено право дитини, яка досягла чотирнадцяти років, на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав.

📌 69. У цій справі дитина, яка досягла чотирнадцяти років, таким правом не скористалась, із відповідним позовом звернувся батько дитини, який протягом судового розгляду підтримував послідовну позицію про необхідність позбавлення відповідачки батьківських прав, що буде відповідати «якнайкращим інтересам дитини».

📌 70. Цивільний суд за позовом батька до матері (чи матері до батька) про позбавлення батьківських прав вирішує цивільний спір, який виник між ними. Проявом розумності є те, що законодавець не пов'язує можливість вирішення позову батька до матері (чи матері до батька) про позбавлення батьківських прав із залученням дитини, яка досягла 14 років, як відповідача або третьої особи.

📌 71. У разі якщо суд під час вирішення цивільного спору за позовом батька до матері (чи матері до батька) про позбавлення батьківських прав і дитина, яка досягла 14 років, свій позов не пред'явила або не була співпозивачем, то таким рішенням суду першої інстанції не вирішуються в розумінні статті 352 ЦПК питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, дитини, яка досягла 14 років, а тому апеляційне провадження підлягає закриттю, а рішення суду першої інстанції не має переглядатися по суті.

📖 72. За обставинами цієї справи такий спір є спором між батьками щодо позбавлення батьківських прав, при вирішенні якого дитина, з урахуванням статті 171 СК та статті 12 Конвенції, може висловити свою думку щодо необхідності позбавлення батьківських прав.

Трохи про ціну договору доручення

Постанова КЦС ВС від 30.07.2025 у справі № 344/3988/22

📌 в цивільному законодавстві передбачена презумпція відплатності договору;

📌 законодавець в такому універсальному регуляторі приватних відносин як ЦК не кваліфікує розмір плати повіреному як істотну умову договору доручення;

! договір доручення є безоплатним тільки в тому разі, якщо про безоплатність прямо вказано сторонами договору або вона передбачена законом для певного виду договору доручення;

!! для тих випадків, коли сторони не вказали про розмір плати повіреного, він визначається з урахуванням того інструментарію (спосіб визначення плати), що міститься в частині четвертій статті 632 ЦК України та частині другій статті 1002 ЦК України. Тому навіть у тому разі якщо сторони не домовилися про розмір плати у договорі доручення - це не «знищує» такий договір.

Трохи про збитки

Окрема думка судді КЦС ВС від 25.06.2025 у справі № 953/18540/19

 1. Про що була ця справа? Про допустимість стягнення збитків (шкоди) з держави внаслідок втрати виконавчого документу (виконавчого напису), внаслідок чого стягувач не зміг отримати виконання.

 5. В доктрині приватного права виокремлюється компенсаційна функція приватного права, яка спрямована на відновлення порушених цивільних прав і полягає в наданні таких засобів (зазвичай, грошей), завдяки яким це стало б можливим. Так, при пошкодженні майна особи сплачується його вартість або гроші, необхідні для ремонту; при завданні шкоди здоров'ю особи - кошти для лікування, протезування, реабілітації тощо; при поширенні неправдивої інформації про особу - її спростування та грошова компенсація моральної шкоди та ін. «Compensare» (з лат.) означає відшкодовувати або урівноважувати. По своїй суті компенсація в приватному праві - це певні дії задля справедливого «урівноваження» майнової чи немайнової втрати (внаслідок, наприклад, завдання шкоди чи припинення повністю або частково певного суб'єктивного права) шляхом сплати особі грошей, як загального еквіваленту всіх цінностей, або передання їй будь-якого майна такого роду, якості та вартості, що дадуть змогу «залагодити» понесену втрату (див. постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 11 грудня 2024 року в справі № 369/3056/21 (провадження № 61-8040св23)).

 5.1. Тлумачення статей 22, 1166 ЦК України свідчить, що для особи несприятливі наслідки у вигляді збитків (шкоди) можуть, зокрема, наставати внаслідок порушення особистих немайнових та/або майнових прав, неможливості їх реалізації. Цивільному закону невідомі конструкції безкомпенсаційного припинення суб'єктивного права особи чи неможливості його здійснення з незалежних від особи причин. З позицій здорового глузду очевидно, що якщо виконавчий документ не виконаний внаслідок втрати виконавчого документу виконавцем і дублікат такого виконавчого документу неможливо отримати, то сума, яка підлягала стягненню на підставі виконавчого документу є шкодою (збитками).

Трохи про виселення співвласника

Постанова КЦС ВС від 30.07.2025 у справі № 521/4550/20

35. Верховний Суд враховує, що статтею 355 ЦК визначено, що майно, яке є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно).

36. Касаційний суд зауважує, що за загальним правилом при множинності суб'єктів виникає (набувається) спільна часткова власність (частина четверта статті 355 ЦК). Тобто, якщо декілька суб'єктів набувають річ у спільну власність, то вважається, що вони набули таку річ на правовому режимі спільної часткової власності. Натомість встановлення режиму спільної сумісної власності може бути передбачено в договорі або в нормі закону.

39. Внаслідок ухвалення судового рішення, яке набрало законної сили, яким витребувано у ОСОБА_2 частку в праві власності на квартиру, між ОСОБА_2 та ОСОБА_1 виникла спільна часткова власність. Тобто між ними внаслідок такої специфічної та нетипової підстави утворився режим спільної часткової власності на спірну квартиру.

40. Інша частки в праві спільної часткової власності спірної квартири була набута ОСОБА_2 на підставі договору купівлі-продажу і витребувана від неї попереднім співвласником власником ОСОБА_5 не була.

Чи порушує права позивачки оспорюваний заповіт її бабусі, якщо у ньому немає положень про позбавлення права спадкування спадкоємців за законом, а спадкоємиця за цим заповітом не прийняла спадщину?

Постанова КЦС ВС від 25.06.2025 у справі № 129/859/20

44. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду звертає увагу на те, що для застосування того чи іншого способу захисту необхідно встановити, які права (інтереси) позивача, за захистом яких він звернувся до суду, порушені, невизнані або оспорені відповідачами. Тому питання про недійсність заповіту слід вирішувати тільки тоді, якщо є підстави для висновку про те, що у спірних правовідносинах право (інтерес) позивачки порушене, оспорене чи невизнане.

45. Право на оспорення заповіту має особа, чиї спадкові права або інтереси цей заповіт порушує. Суди попередніх інстанцій не встановили у заповіті положень про позбавлення права спадкування спадкоємців за законом, а також фактів, які б зумовлювали усунення від спадщини таких спадкоємців. Спадкоємиця за заповітом спадщину після смерті бабусі позивачки не прийняла. Тому немає підстав для висновку, що оспорюваний заповіт був перешкодою для спадкування майна бабусі позивачки спадкоємцями за законом.

46. Відсутність порушення прав і законних інтересів позивачки є самостійною та достатньою підставою для відмови у задоволенні вимоги про визнання заповіту недійсним (див. близькі за змістом висновки у постановках Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у від 9 серпня 2023 року у справі № 592/7979/18, від 26 січня 2022 року у справі № 750/13341/19, від 6 червня 2024 року у справі № 307/3657/21).

Трохи про статтю 21 ЦК України

Постанова КЦС ВС від 06.08.2025 у справі № 465/820/23

1 правовий акт індивідуальної дії, виданий органом місцевого самоврядування (частина перша статті 21 ЦК України) по своїй суті не є правочином. Як наслідок до незаконності правового акту індивідуальної дії, виданого органом місцевого самоврядування (частина перша статті 21 ЦК України), положення ЦК України та інших законів про правочини, зокрема й норми як § 1, так і § 2 глави 16 ЦК України, не можуть бути застосовані;

2 незаконність правового акту індивідуальної дії, виданого органом місцевого самоврядування (частина перша статті 21 ЦК України) як приватно-правова категорія, покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про незаконність правового акту індивідуальної дії, виданого органом місцевого самоврядування (частина перша статті 21 ЦК України) не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим. Про порушення суб'єктивного права правовим актом індивідуальної дії, виданим органом місцевого самоврядування (частина перша статті 21 ЦК України), може свідчити те, що він перешкоджає суб'єкту в реалізації його права або інтересу.

Трохи про фраздаторний правочин і «перетворення» публічної вимоги в приватну

Постанова КЦС ВС від 30.07.2025 у справі № 766/2529/24

! Апеляційний суд обставин, які дозволяли б кваліфікувати оспорюваний договір як фраздаторний не проаналізували, не перевірили, чи існують підстави для кваліфікації оспорюваного правочину як вчиненого всупереч принципу добросовісності та недопустимості зловживання правом (статті 3, 13 ЦК України), зокрема, щодо використання учасниками цивільного обороту приватного інструментарію всупереч його призначенню, принципу доброї совісті та для зменшення обсягу майна боржника.

За таких обставин апеляційний суд зробив передчасний висновок залишення без змін рішення про відмову в задоволенні задоволення позову про визнання договору дарування недійсним та застосування наслідків недійсності. Тому постанову апеляційного суду в частині відмови в задоволенні позову про визнання договору дарування недійсним і застосування наслідків недійсності належить скасувати, а справу в цій частині направити на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Чи існує на рівні приватноправових норм обов'язок поєднувати позов про оспорювання фраздаторного правочину із іншою позовною ВИМОГОЮ?

Постанова КЦС ВС від 05.08.2025 у справі № 756/19178/21

Касаційний суд зауважує, що:

позов про оспорення правочину є споконвічно приватною конструкцією і «покликаний» не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. Цей спосіб захисту орієнтований на його використання для «знищення» такого юридичного факту як договір (правочин);

на рівні приватноправових норм не міститься обов'язку поєднувати позов про оспорювання фраздаторного правочину із іншою позовною вимогою.

Чи свідчить про відсутність предмета спору укладення договору між фізичною особою та юридичною особою, від імені якої він підписаний цією ж фізичною особою як директором?

Постанова КЦС ВС від 03.09.2025 у справі № 187/173/25

суди не врахували те, що органи юридичної особи у цивільному праві не визнаються учасниками цивільних відносин; директор юридичної особи у разі вчинення правочину юридичною особою виступає в такому разі не як фізична особа, а як орган юридичної особи, тобто є її частиною. Тобто виступ в обороті від імені юридичної особи здійснюється, як правило, її виконавчим органом. При цьому виконавчий орган (наприклад, керівник колегіального виконавчого органу) діє не від свого імені, а від імені юридичної особи;

суди не звернули уваги, що відсутність предмета спору, зокрема, має місце у випадку припинення існування предмета спору (наприклад, сплата суми боргу тощо), якщо між сторонами у зв'язку з цим не залишилося неврегульованих питань; про відсутність предмета спору не свідчить укладення договору між фізичною особою (позивач, позикодавець) та юридичною особою (відповідач, позичальник), від імені якої він підписаний цією ж фізичною особою як директором.

За таких обставин суди зробили помилковий висновок про те, що відсутній предмет спору та закриття провадження в справі.

Чи поширюється пункт 3 частини першої статті 362 ЦПК України на випадки подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції учасником справи (зокрема, третьою особою)?

Постанова КЦС ВС від 03.09.2025 у справі № 462/8609/23

📌 суд першої інстанції позов ОСОБА_1 до Львівської міської ради про визнання права власності задовольнив. ОСОБА_2 є третьою особою у справі;

✍️ апеляційний суд при закритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_2, яка є третьою особою у справі, вважав, що суд першої інстанції не вирішував питання про права, свободи, інтереси чи обов'язки ОСОБА_2;

📌 апеляційний суд не звернув уваги, що пункт 3 частини першої статті 362 ЦПК України поширюється на випадки подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції особою, яка не брала участі в справі. Натомість, якщо апеляційна скарга подається учасником справи (зокрема, третьою особою), то апеляційне провадження не може закриватися на підставі пункту 3 частини першої статті 362 ЦПК України;

✂️ за таких обставин апеляційний суд зробив неправильний висновок про закриття апеляційного провадження.

Справа направляється на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, якщо порушення норм процесуального права допущені тільки цим судом. У всіх інших випадках справа направляється до суду першої інстанції (частина четверта статті 411 ЦПК України).

За таких обставин апеляційний суд зробив неправильний висновок про закриття апеляційного провадження. Тому постанову апеляційного суду необхідно скасувати та передати справу до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду.

Трохи про пропуск строку на усунення недоліків апеляційної скарги

Постанова КЦС ВС від 03.09.2025 у справі № 554/7554/23

 24 березня 2025 року, тобто після спливу строку на усунення недоліків апеляційної скарги, через Електронний суд Регіональним офісом водних ресурсів у Полтавській області направлено клопотання про відстрочення сплати судового збору без будь-яких доказів (том 2, а. с. 189);

 у заяві про відвід від 23 квітня 2025 року представниця позивачки посиалася на пропуск строку на усунення недоліків апеляційної скарги (том 2, а. с. 224 - 227);

 суд апеляційної інстанції не звернув уваги, що: не продовжував строк на усунення недоліків апеляційної скарги; якщо особа, яка подала апеляційну скаргу, не усунула недоліки скарги в строк, наданий судом, скарга вважається неподаною та повертається.

 За таких обставин апеляційний суд зробив передчасний висновок про відкриття апеляційного провадження. Аналіз доводів касаційної скарги свідчить, що разом з постановою апеляційного суду, по суті, в касаційну скаргу включені заперечення на ухвалу апеляційного суду про відкриття апеляційного провадження. Тому ухвалу апеляційного суду про відкриття апеляційного провадження та постанову апеляційного суду належить скасувати з переданням справи до апеляційного суду для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження.

Чи можливо пред'явлення позову в третейський суд до особи, яка померла?

Постанова КЦС ВС від 25.09.2025 у справі № 4813/2108/2409/2024/001

1 в національному правопорядку, з урахуванням власне здорового глузду, не допускається конструкції звернення до суду чи третейського суду з позовом до померлої особи, правоздатність якої на час пред'явлення позову припинилась;

2 якщо відповідач помер до моменту пред'явлення позову до третейського суду та ухвалення рішення третейським судом, то підстави для видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду відсутні, оскільки третейський суд у такому разі вирішує питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі, а саме правонаступників (спадкоємців) відповідача, який помер до моменту пред'явлення позову до третейського суду.

Чи може державний виконавець на власний розсуд визначати час та місце побачення з дитиною?

Постанова КЦС ВС від 22.09.2025 у справі № 761/23680/23

суд першої інстанції врахував, що специфіка діяльності виконавця під час виконання рішення суду про встановлення побачення з дитиною, рішення про усунення перешкод у побаченні з дитиною полягає насамперед у тому, що виконавець може на власний розсуд визначати час та місце побачення з дитиною лише у тому випадку, якщо такі умови не визначив суд у рішенні, яке виконується виконавцем;

касаційний суд підкреслює, що адекватність вжитих заходів має оцінюватись оперативністю їхнього виконання, оскільки плин часу може мати непоправні наслідки для відносин між дитиною та тим із батьків, хто з нею не проживає;

при скасуванні ухвали суду першої інстанції апеляційний суд не вказав, з урахування підстав на яких подавалася скарга, яким саме чином зміна визначення виконавцем часу та місця побачення стягувача з дитиною не враховує інтереси дитини.

За таких обставин постанову суду апеляційної інстанції належить скасувати та залишити в силі ухвалу суду першої інстанції.

Який склад суду першої інстанції розглядає вимоги про встановлення опіки, призначення опікуна чи співопікуна, заміни опікуна або співопікуна чи звільнення від повноважень опікуна?

Постанова ОП КЦС від 15.09.2025 в справі № 727/5306/24

3 Вимоги про встановлення опіки, призначення опікуна чи співопікуна, заміни опікуна або співопікуна чи звільнення від повноважень опікуна, які вирішуються після вирішення вимоги про визнання фізичної особи недієздатною в іншому судовому процесі, підлягають розгляду судом першої інстанції у складі одного судді і двох присяжних.

З урахуванням висновків, сформульованих у цій справі, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважає за необхідне відступити від висновків, викладених у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 грудня 2024 року у справі № 760/16466/23 (провадження № 61-9461св24), щодо розгляду справи про призначення заявника опікуном недієздатної особи суддею одноособово.

Чи можливо за допомогою мирової угоди «обійти» переважне право купівлі речі, яка є предметом найму?

Постанова КЦС ВС від 06.10.2025 у справі № 376/2362/24

✏ досить часто мирова угода використовується з метою уникнення поширення на правовідносини сторін правил, встановлених частиною другою статті 777 ЦК України, частиною першою статті 9 Закону України «Про оренду землі», тобто з неправомірною метою, не для забезпечення визначеності в приватних відносинах, захисту прав та інтересів. Як наслідок, відчуження речі, яка є предметом найму, відбувається з порушенням переважного права купівлі;

📌 мирова угода за своєю сутністю є цивільно-правовим правочином, на підставі якого припиняється договірне чи недоговірне зобов'язання. На сутнісну характеристику мирової угоди жодним чином не впливає процес її оформлення. При цьому не виключається характеристика мирової угоди за своїм змістом як договору купівлі-продажу. Однак у цьому разі має місце нетипова купівля-продаж, що проявляється в: початковому отриманні певної грошової суми за іншим цивільним договором (наприклад, позики); невиконанні обов'язку щодо її повернення; в) зверненні до суду про примусове виконання цього обов'язку; тільки наступній домовленості щодо предмета договору;

❗ при затвердженні судом мирової угоди (за умови, що сутнісна складова відносин сторін становитиме купівлю-продаж) потрібно дотримуватися правил про переважне право купівлі. Втім в будь-якому разі має існувати диференційований підхід, оскільки передача за мировою угодою речі, яка є предметом найму, «взамін», наприклад припинення зобов'язання щодо відшкодування шкоди, не дозволить кваліфікувати такі відносини як купівлю-продаж;

!!очевидно, що приватноправовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту з метою «обходу» переважного права купівлі, передбаченого частиною другою статті 777 ЦК України, частиною першою статті 9 Закону України «Про оренду землі». Якщо учасники цивільного обороту використовують правомірний цивільно-правовий інструментарій (зокрема, конструкцію мирової угоди) для «обходу» переважного права купівлі, передбаченого частиною другою статті 777 ЦК України, частиною першою статті 9 Закону України «Про оренду землі», то в такому разі відбувається використання конструкції мирової угоди не для забезпечення визначеності в приватних відносинах, захисту прав та інтересів, і судові рішення стосуються прав та/або інтересів

Чи можливо за допомогою забезпечення позову унеможливити виконання судового рішення?

Постанова КЦС ВС від 17.09.2025 у справі № 753/7566/24

📌 37. Касаційний суд зауважує, що учасники цивільного обороту доволі часто намагаються використовувати правомірний цивільно-правовий інструментарій (зокрема, заяву про забезпечення позову) для унеможливлення чи ускладнення виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, тощо), тобто з неправомірною метою, не для заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача від можливих недобросовісних дій з боку відповідача. Очевидно, що суд не є місцем для «безцеремонної процесуальної гри».

📌 38. Касаційний суд акцентує увагу, що якщо «пов'язані» чи «афілійовані» особи, наприклад, єдиний учасник товариства і товариство, ініціюють, зокрема, справу про стягнення коштів і ініціюють забезпечення позову для унеможливлення чи ускладнення виконання судового рішення, формування пасиву (боргів), виключення певного майна з-під звернення стягнення на час виконання судового рішення, такі учасники діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора (стягувача). Тому в такому разі відбувається використання заяви про забезпечення позову не для захисту прав та інтересів, і судові рішення стосується прав та/або інтересів кредитора (стягувача).

Трохи про порядок розгляду апеляційної скарги, що надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи

Постанова КЦС ВС від 08.10.2025 у справі № 336/4042/24

[2] Тотожність висновків, викладених у первісній постанові суду апеляційної інстанції, тим мотивам, що їх викладено особою, яка подає апеляційну скаргу згідно зі статтею 370 ЦПК України, визначається шляхом логічного співставлення відповідних аргументів та їх змістовним співпадінням. При цьому, аналізуючи та співставляючи зміст відповідних аргументів, суду апеляційної інстанції слід виходити також зі змісту міжнародних зобов'язань України, зокрема, змісту статті 6 Конвенції, яка, серед іншого, передбачає повагу до судового рішення, що набрало законної сили, та не допускати задоволення апеляційної скарги, поданої згідно зі статтею 370 ЦПК України з підстав, які за своїм матеріально-правовим навантаженням не є суттєвими для вирішення конкретного спору.

[3] Невідповідність (неповнота) мотивів постанови суду апеляційної інстанції поданій апеляційній скарзі надає апелянту право оскаржити відповідне судове рішення суду апеляційної інстанції до суду касаційної інстанції у встановлених законом випадках. При цьому таке порушення не обмежує іншу особу, яка має право подати апеляційну скаргу згідно зі статтею 370 ЦПК України, просити суд апеляційної інстанції розглянути відповідні мотиви, що їх викладено в апеляційній скарзі первісного апелянта і які не було належно розглянуто судом апеляційної інстанції під час розгляду первісної апеляційної скарги/скарги.

[4] Аналогічне правило діє і у тому випадку, якщо судове рішення суду апеляційної інстанції містить опис аргументів первісного скаржника в описовій частині власного судового рішення, але не містить висновків суду апеляційної інстанції як результату судового розгляду таких аргументів.

Чи допускається негайне виконання рішення за позовом про збільшення розміру аліментів?

Постанова КЦС ВС від 15.10.2025 у справі № 686/28590/23

 Суд допускає негайне виконання рішень у справах про стягнення аліментів - у межах суми платежу за один місяць (пункт 1 частини першої статті 430 ЦПК України).

 Касаційний суд зауважує, що справи про стягнення аліментів (пункт 1 частини першої статті 430 ЦПК України) є родовою конструкцією, яка охоплює не лише позов про стягнення аліментів, але й позов про збільшення їх розміру.

Чи можна повернути апеляційну скаргу при помилковій вказівці в апеляційній скарзі оскарженого рішення **!?**

Постанова КЦС ВС від 22.10.2025 у справі № 490/1661/25

 апеляційний суд не звернув уваги, що суд апеляційної інстанції перевіряє відповідність апеляційної скарги щодо форми і змісту вимогам статті 356 ЦПК України, дотримання строку, встановленого статтею 354 ЦПК України, повноважень особи, яка подала таку скаргу, сплату судових витрат та постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження. З цією процесуальною дією суду пов'язано право учасників справи подати до суду апеляційної інстанції апеляційну скаргу в письмовій формі, в якій заявник повинен зазначити рішення або ухвалу, що оскаржуються. Невизначеність щодо процесуального документу (рішення або ухвали) суду, який заявник має намір оскаржити, не надає суду апеляційної інстанції можливості самостійно вирішити це питання, оскільки це є виключно обов'язком сторони - зазначення в апеляційній скарзі рішення або ухвали, що оскаржується (пункт 4 частини другої статті 356 ЦПК України). Незазначення такої інформації є невиконанням вимог закону щодо змісту апеляційної скарги та має наслідком залишення її без руху;

 аналіз матеріалів справи свідчить, що в апеляційній скарзі банк, зокрема, зазначав, що рішення є таким, що постановлене з порушенням матеріальних норм права та підлягає скасування з наступних підстав. Судом відмовлено в стягненні пені за кредитним договором, однак це не відповідає чинному законодавству. Банк просив: поновити строк на подання апеляційної скарги; скасувати рішення від 14 березня 2025 року в справі № 490/1661/25в частині відмовлених позовних вимог; задовольнити позовні вимоги про стягнення заборгованості, в повному обсязі; стягнути на користь банку з відповідача судові витрати пов'язані з поданням цієї апеляційної скарги в розмірі судового збору (див. а. с. 1 - 3, том матеріали апеляційної скарги). Тобто, як свідчить зміст апеляційної скарги банк оскаржував саме заочне рішення Центрального районного суду м. Миколаєва від 20 травня 2025 року, яким відмовлено в стягненні пені.

Джерела

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в соціальній мережі Facebook за 2021 рік) / Редактор та упорядник В. І. Крат. – Київ, 2021. 234 с. URL: <https://t.me/glossema/2>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2022. 444 с. URL: <https://t.me/glossema/727>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2023 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2023. 662 с. URL: <https://t.me/glossema/1451>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2024 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2024. 899 с. URL: <https://t.me/glossema/2441>.

Верховний
Суд

Трохи про приватне право:
<https://t.me/glossema>

Дякую за увагу!

